

KULTUUR

Näitus erakogus varjul olnud tödest

28. novembril Mikkelii muuseumis avataval näitusel jõuab publiku ette Külli ja Peeter Värniku kogu, mille tuumiku moodustavad maastikumaalid Pal-

lase kunstikooliga seotud autoritelt. Näituse „Silmates maastikke. Perekond Värniku kogu“ ülesehitus viib vaataja rännakule Eesti maastikel. **EPL**

Estonia lavastuses saab näha Takatoshi Machiyamat

1. detsembril kell 18 ja kell 21 esietendub Estonias loovkoosluse *birdname balletilavastus „Kuldne tempel“. Laval on Roosi Natali Nõgisto Estonia rahvus-

balletist, Jaapanis sündinud Valgevene balletiartist Takatoshi Machiyama, laulja Anna Pärnoja alias Anna Kaneelina ja tšellist Theodor Sink. **EPL**

Heller on öelnud, et väeteenistuse jooksul polnud tal ühtegi halba ülemust. Fotol Hugh Laurie 2019. aasta filmis „Catch-22“

Foto: CAP/RFS/Scanpix

Teose autor Joseph Heller 1968. aastal Berliinis

Foto: akg-images/Binder/Scanpix

PÖFF-I SOOVITUSED

Ihad, mis ei vaibu, ja suunamudijate hingevaevad

Toit on võim

„Nälg on ainus korduv himu,“ ütleb seltskonna vanim liige Ramos. „Inglite klubi“ on seitse meest – rikkad, olemuselt kaabakad ja kõik oma noorelt päritud varandused läbi löönud. Pärast Ramose surma nende ühtsus kaob, kuid siis saab seltskonna üks liikmetest tuttavaks uue kokaga, kelle anne meelitab mehed tagasi laua äärde. Öhtusöögid on pettunud meeste võimalus lunastuseks, et vaibunud elusäde taas lõkkele puhuda ja meenutada, mis on päriselt oluline. Selles draamas segunevad maagia ja põnevik ning film näitab, et toit on tõesti võim.

Peeter Kormašov

„Inglite klubi“ („O Clube dos Anjos“)

Režissöör: Angelo Defanti
Osades: Otávio Müller, Matheus Nachtergaele, Paulo Miklos, António Cavalo, Marco Ricca jt
Kavas: täna kl 21 ja 29.11 kl 15 Coca-Cola Plazas

Fitnessimaailma ilu ja valu

Tunnustatud Rootsi režissööri Magnus von Horni teine film „Higi“ lahkab fitnessi maailma telgitagused. Treenerina töötav Sylwia (Magdalena Kolesnik) on edukas, 600 000 jälgijaga sotsiaalmeedia kontot võib ka Poola-suurusel riigis pidada menukaks. Kuid Sylwia on identiteedikriis ja ta pole kindel, kas tema konto kadumise korral keegi seda üldse tähele paneb. See hirm on ilmselt omane suunamudijate maailmale ka laiemalt – hetkeimelust on palju, kuid mis on fassaadi taga? Kuidas leida endas jõudu, et mureneva fassaadiga silmitsi seista ja võitjaks jääda? „Higi“ tasub vaatamist, peategelast kehastav Kolesnik on silmipimestavalt kaunis, ja kaugelki mitte igaval moel. Tema ilu taga näib olevat veel midagi, näitlejanna mängib kõik siseheitlused kenasti välja. **Kristi Helme**

„Higi“ („Sweat“)

Režissöör: Magnus von Horn
Osades: Magdalena Kolesnik, Julian Świeżewski, Aleksandra Koneczna, Zbigniew Zamachowski
Kavas: täna kl 18 Coca-Cola Plazas

„Nõks-22“ – satiiriline vormel bürokraatliku vägivallamasina mõistmiseks

Joseph Helli romaani ei ole üleelusuurseid sangareid, on vaid elus püsida üritavad ohvrid.

ARVUSTUS
Mart Kalvet
muusik ja ajakirjanik

Joseph Heller on eesti lugeja jaoks peaaegu tundmatu autor, keda viimati tõlgiti Vietnami sõja ajal (näidend „Me pommitasime New Havenit“, LR 3/1973, tlk P.-E. Rummo). Seetõttu võib esimese hooga olla raske omaks võtta väidet, et „Nõks-22“ on üks 20. sajandi olulisemaid angloameerika kirjandusteoseid. Loodevastasti aitab umbusku vähendada tšehhi holokaustikirjanik Arnošt Lustig, kellele Heller pihitis, et „Nõks-22“ oleks jäänud temast kirjutamata, kui ta poleks lugenud esimesest maailmasõjast pajatavat patifistlikku kultusteost – Jaroslav Hašeki „Vahvat sõdurit Švejki“.

„Nõks-22“ sobib riulise teiste satiiriliste sõjavastaste raamatute kõrvale. Tuge-

vaid paralleele nii stiilis kui ka teemades võib leida Veijo Meri jämekoomilise „Manilaköie“ ning Kurt Vonneguti „Tapamaja, korpus viie“ ja „Ürgpimedusega“ (viimasega jagab „Nõks-22“ ka andekat tõlkijat). Helli romaani pelgalt patifistlikuks propagandaks lahterdada oleks siiski ennatlik. On ju autor ise kinnitanud, et ehkki teos rajaneb tema enda kogemustel teise maailmasõja pommituslennuki meeskonna liikmena, pidas ta toonast võitlust põhjendatuks ja üllaks, väites ühtlasi, et tal polnud väeteenistuse jooksul ühtegi halba ülemust. 1953. aastal alustatud ja 1961. aastal ilmunud romaani kriitikanoolled suunas autor pigem Korea sõja vastu. Ent progressiivsete noorte põlvkond, kelle jaoks

„Nõks-22“ 1960. aastatel vaat et piibli staatuse omandas, sai sellest indu hoopis Vietnami sõja vastu protestimiseks.

Lõuend mõistuloole

Inimeste peedistamise, solgutamise ja kahurilihastamise meetodid, mida Heller nii mahlakalt (ja viimaks õõvastavalt) kirjeldab, ei ole omased ainult sõjaväele, vaid kõigile range alluvusjärjestusega bürokraatlikele süsteemidele. Peaaegu tõlkimatu termin Nõks-22 (ingl Catch-22) on tuttav igale väikeametnikule, kellele röögatu struktuuri eri harud jagavad vastuvaidlemist mitesallival toonil diameetraalselt vastukäivaid korraldusi; igale koolipoisile, kes on järgmisel päeval saanud karistada millegi eest, mida tal eelmisel päeval teha kästi; igale Kaval-Antsule, kellele Vanapagan on andnud võimatu ülesande, mille täitmine eeldab isanda veelgi rohkem närvi ajamist.

Teise ilmasõja aegne USA lennuväebaas Itaalias Pianosa saarel, sealsete surve all aeglaselt hullemaks minevate karakterite kirev galerii, tobe kasarmurutiin ja hüsteeriline ringihorramine on vaid lõuend, mille-

le Heller maalib filosoofilist mõistulugu. Oletust, et raamatu telg ei ole sõda, vaid pigem süsteemi kriitika laiemalt, toetab asjaolu, et „Nõksus“ ei kohtuta vaenlasega sõjalukorras silmast silma. Ainsad sakslased, kes korraks kaadrise ilmuvad, teenivad hoopis eskadrilli söökläulema Milo Minderbinderi juhitavat ärisündikaati, mille jaoks maailmasõda on vaid röövkapitalismile katet pakkuv teisejärguline asjaolu.

„Nõks-22“ peategelast, assüüria juurtega pommitajat Yossariani hoiab sahmerdamas veendumus, et teda tahetakse lakkamatult tappa. Kui ta lahingulende teeb, tahavad teda tappa inimesed, kellele pihta ta pomme loobib, ja kui ta seda tegemast keeldub, ähvardab teda vägivalda, kohtu ja hukkamisega sõjavägi. Nagu Švejki, nii võtavad „Nõks-22“ tegelasedki väljapääsmatust olukorrast üle olemiseks appi absurdihuumori ja teravmeelse lööbi.

Romaani esimene pool rõõmustab lugejat selle ohtusega ja see toon ei kao lõpuni, ehkki Yossariani seiklused kujunevad vahepeal üsna trööstivalt hirmsateks. Joseph Helli tugevaim külg ongi ehk oskus serveerida korraga farssi ja tragöödiat, lõkerdama panevat satiiri ja traumeerivaid õudusi, ilma et üks teist pisendaks või labastaks. Mõlemad sünnivad vastuoludest ja inimõistuse püüdest vastuolusid välistada, nagu süütuid käsutäitjaid igavesti haamri ja alasi vahele

suunav Nõks-22 ise. „Kui paljud võitjad on kaotajad, edu lood läbikukkumised, rikkad vaesed? Kui paljud targad on lollid? [...] Kui paljud õiguse taevateed on kurjuse kõverad rajad (...) ja kui paljud head inimesed on halvad inimesed?“ küsib Rooma tänavatel ebainimliku julmuse tunnustajaks olnud Yossarian retooriliselt. Ja vastab ise itsitama ajava teravmeelsusega: „Kui need kõik kokku liita ja siis lahutada, jäävadki alles

vaid lapsed ja võib-olla Albert Einstein ja siin-seal mõni vana viuldaja või skulptor.“

Rabavalt hea ajastus

Nagu päris sõdadeski, ei ole selles romaanis üleelusuurseid sangareid. On vaid ohvrid, mudas siplevad inimloomad, kes nii hästi-halvasti, kui keegi oskab, üritavad elus püsida ja lühinägelike või sadistlike kindralite ogarate korralduste, saatuse ninanipsude ja vaenlase õhutõrjemürskude eest põigelda, kuni kogu see hullumeelsus viimaks lõppeb. Kuna nüüdisajal tunnevad paljud meist end sageli samasuguste, meist olenematust asjaoludest talumatuseni ärasolgutatud loomadena, on „Nõks-22“ eesti keeles ilmumise ajastus rabavalt hea. Usun, et neilt lehekülgedelt leiavad peale muheda meelelahutuse ka natuke tröösti kõik, kellele käib pinda elu katastroofi veerel kõõlulas globaalses Absurdistanis. Joseph Heller (1923–1999) võib küll olla surnud, aga Yossarian elab! ●

„Nõks-22“

Joseph Heller
Tõlkija:
Tiina Randus
Tänapäev
2020

RAAMAT